

A REPÚBLICA DOS SOÑOS

Anxos García Fonte

Piñón, Nélica (2005) *A república dos sonhos*. Tradución galega de Carmen Torres París e Mª Dolores Torres París. Vigo: Editorial Galaxia.

A escritora Nélica Piñón (Río de Janeiro 1937) é unha intelectual de recoñecido prestixio en todo o mundo e vén desenvolvendo un inxente labor cultural desde hai máis de catro décadas en diversos ámbitos: xornalismo, literatura, docencia, como membro da Academia Brasileira das Letras. Ten recibido numerosos premios internacionais pola súa obra, doutoramentos *honoris causa* e distincións en diferentes países.

Na novela *A república dos sonhos*, que acaba de publicar a editorial Galaxia en galego, a autora fai unha homenaxe emocionada á terra dos seus devanceiros, Galicia, e á súa propia, Brasil, a través da epopea de tres emigrantes galegos, Madruga, Eulalia (que representan ós seus avós) e Venancio. *A república dos sonhos* é a historia dunha familia, desde o avó Xan ata a tataraneta Breta, que será a encargada de transmitirnos as vellas lendas galegas que van esmorecendo lonxe da súa terra e, ó mesmo tempo, de explicarnos as grandezas e miserias dese gran país que é o Brasil. Ó longo de máis de novecentas páxinas, Nélica Piñón traza un vivo retrato da sociedade brasileira: a aristocracia crioula dos que chegaron primeiro na expedición de Cabral, os emigrantes acabados de chegar a principios do século xx que, coma Madruga, intentan desesperadamente triunfar economicamente primeiro e ser aceptados pola elite social despois, ou os que, coma Venancio, non o conseguen e acaban a un paso da marxinação e, por suposto, os negros, representados pola enigmática Odete. Tamén a historia do Brasil e especialmente os avatares políticos do século xx teñen un importante espazo na novela, interrompendo con frecuencia o fío argumental, case sempre da man da voz dun narrador omnisciente. Con respecto á importancia da análise da historia do Brasil na novela, chama a atención aqueles capítulos onde se reproducen as memorias de Venancio, nas que este novo narrador fai unha especie de relato ambientado no século xix que ten como protagonistas a Madruga, Eulalia, Odete e a el mesmo, nun intento de explicar as fortísimas relacións que os uniron durante toda a vida e, ó mesmo tempo, a influencia das condicionantes sociais e ambientais do país (a escravitude e a forza indómita do trópico) sobre todos eles.

É unha obra moi ambiciosa e, con todo, decepciona un pouco o seu conservadorismo formal, as súas maneiras decimonónicas, con esa (ou esas, aínda

que sempre parece a mesma) voz narrativa que o sabe todo, que comenta ata o cansazo as actitudes dos personaxes, que homoxeneiza as súas voces cando falan, que informa dos acontecementos históricos e mesmo analiza as diferentes políticas económicas dos presidentes do Brasil. Poderíamos dicir, aínda que sexa un atrevemento, que nesta novela o importante obxectivo de contar-nos a emigración desde o país de recepción, o desgarrío emocional das familias que se separan, da tradición cultural que se rompe (simbolizada no avó Xan e en D. Miguel), o triunfo económico e a frustración familiar, de todas estas cousas que ninguén tivera a valentía de afrontar, deixou en segundo plano os medios para contalo cunhas formas literarias máis en consonancia coa contemporaneidade.

Malia o que acabo de dicir, que non deixa de ser unha apreciación moi persoal, considero que é unha obra necesaria para o lector galego porque aborda sen prexuízos un fenómeno crucial da nosa experiencia colectiva, a emigración, insuficientemente tratado na nosa narrativa.

Outra cuestión é se é necesario traducir literatura portuguesa e brasileira ó galego. En principio non sería necesario e poderíamos pensar que os que temos o hábito de ler en galego tamén somos capaces de ler libros en portugués e en brasileiro. Así é: unha parte dos lectores en galego sono tamén habitualmente de obras portuguesas e brasileiras. Debemos tamén admitir que, para moitos outros, ler en portugués e en brasileiro é un esforzo que os pode desanimar a achegarse a certas obras literarias. Pensemos, por exemplo, cantos libros se venden en Galicia do escritor José Saramago en portugués e cantos en castelán. E ben sei que, ademais de vencer hábitos e de dificultades de comprensión plena dunha lingua literaria, habería moito que falar acerca da política educativa, da cultural e dos intereses comerciais das editoriais en castelán. É un tema complexo, desde logo, sobre o que non pretendo sentenciar, pero, neste caso, felicito a iniciativa da editorial Galaxia de ter achegado á inmensa maioría esta interesantísima novela.

A tradución, a cargo de Carmen Torres París e Mª Dolores Torres París é, en xeral, boa, pero, en ocasións, presenta pasaxes escuras, erros tipográficos, erros gramaticais, imprecisións léxicas e mesmo algún castelanismo. Quero deixar claro que non é a tónica xeral da tradución e, se cadra, débese ó apuro á hora de fixar a versión definitiva.

Así, por exemplo, interpretamos que non pode ser outra cousa ca simple despiste ler na páxina 18 *Entremetres, non había nada que lle traese á porta o rostro nítido da realidade*; na páxina 19 *Case lle dixo, síntoo moito, mis preciso antes do prazo previsto por ti (...)* De súpeto decatouse de que non lle doería tanto abandonalo. Nin el nin á familia ou tamén na páxina 35 (...) *o lento proceso de disolver unha sólida matriz formada pola lingua, las lendas e o alimento*; na páxina 255 *Lucía a pulseira que Madrugá lle regalara, e a alianza*; na páxina 430 *A imaxe da irmá, porén, esvaeuse axiña ante o entusiasmo que sentiu canto lle sobreveu a súbita certeza de que lle cumpría esbo-*

zar unha realidade propicia aos seus intereses; na páxina 463 *Sei onde nacín, mais son sei onde a morte me vai espreitar*. Máis grave parece utilizar; caer no castelanismo léxico coma na páxina 36 *Agachaba as cacerolas (...)* e na páxina 534 *Odete rechazou o pano de man de Venancio*. Da mesma maneira interpreto os erros na escolla do pronome de dativo en vez do de acusativo na 246 *Tenche que ver un médico, hom*, e na páxina 355 *Sobre todo ao obrigarllo a enfrontar a realidade, (...)*; na páxina 485 atopamos tamén un mal uso do pronome átono de dativo *Acéptoche de volta no meu leito, pero vaite facendo á idea de que non penso ir ao teu enterro*; na páxina 503 *Calquera diría que lle trae ao pairo a eventualidade de que os seus homes lle desvalixen a nave*; na páxina 689 *nunca che vexo cun libro na man*; na páxina 811 *¿Non che estarei escandalizando, Madruga?*; e, ó revés, uso do acusativo en vez do dativo *Pase o que pase nada te ha faltar*; na páxina 822 *Non te prohibo ver a túa filla, Eulalia*. Erro é tamén a utilización do infinitivo conxugado na páxina 451 (...) *que tamén querían presentárense perante o fillo*. Por último, atopei algúns casos en que o texto en galego non acaba de ter sentido, como pasa na páxina 874 onde se afasta da literalidade do orixinal inexplicablemente, privando de sentido ó texto: *-Se é para humillarme, non me busques nunca máis, Miguel. ¡Querías morto! E así seguirás para min mentres sexas o meu verdugo*. Comparemos co texto orixinal, páxina 699: *-Se é para me humilhar, nunca máis me procure, Miguel. Enquanto for o meu carrasco, estou pronta a matá-lo. E o proíbo de me procurar (...)*

Ó compararmos a versión traducida co orixinal, comprobamos que Nélica Piñón ten un estilo que non é frecuente no galego escrito: a interrupción dunha oración composta mediante un punto e seguido, de maneira que o sentido completo da oración queda en suspenso ata o seguinte período na páxina 21: *O própio Xan deu-me o nome, talvez pelo privilégio de ser o primeiro a segurar-me nos braços, mal saído do útero de Urcesina. Embora sob os protestos da mae, inconformada que o sogro lhe agarrasse o primogênito com o corpo sujo de terra*. O normal no galego literario é manter a unidade da oración nun período longo, como entenderon, coido que acertadamente, as tradutoras na páxina 27: *...nada máis saír do útero de Urcesina, malia as protestas da miña nai, enfadada porque o sogro collese o primoxénito co corpo todo emporcallado de terra*. Outro exemplo claro do que acabamos de dicir atopámolo na seguinte secuencia na páxina 27: *Sentado á mesa, antecipando o pracer da comida, o pai passava em revista os parcos bens. Para melhor manobrar o futuro. Ceferino e Urcesina eran os seres que me pariram entre gestos descuidados, francos diretos*. Na tradución podemos ler na páxina 35: *Sentado na mesa, antecipando o pracer da comida, meu pai pasaba revista aos escasos bens, para mellor gobernar o futuro. Ceferino e Urcesina paríranme con xestos descoidados, francos, directos*. Neste caso evítase a sorpresa que podería causar no lector galego o corte entre a oración principal e a subordinada final, e, con todo, non atopo ningunha xustificación para trocar

as preposicións orixinais nas secuencias *sentado á mesa* e *pariram entre gestos descuidados, francos, directos* nin tampouco para eliminar a secuencia: *eran os seres que (me pariram)*.

O estudo comparativo co orixinal acláranos algunha pasaxes escuras debido ó descoido e á falta dunha revisión atenta; así na páxina 198 da tradución lemos: *Non lle quixen dicir a Breta que o meu desexo de traela a Sobreira se debía a que eu, dalgún xeito, coñecera a humillación de vender*, mentres que no orixinal temos na páxina 154: *Não disse a Breta, porém, que a havia trazido a Sobreira porque, de certa forma, eu sofrera a humilhação de vender*. Atopamos tamén cambios no sentido do texto orixinal e omisións inexplicables: *Bastaba irmos a Madrid, para Breta impacientarse. Seguindonos sob protestos. Com que direitos eu a privara de Sobreira, onde havia tanto que fazer? E que ja amava. De tanto ela insistir, voltavamos no primeiro trem noturno* (páxina 156). Na versión galega lemos: *Abondaba con que eu organizase unha viaxe a Madrid para que Breta protestase. Acompañábanos a contragusto. ¿Con que dereito a privaba de Sobreira, onde tantas cousas quería facer? De tanto porfiar, regresabamos no primeiro tren nocturno* (páxina 201). No texto escrito por Nélida Piñón non se di nada acerca de quen organiza a viaxe e sublíñanse os lazos de amor que unían a Breta con Sobreira; a tradución traizoa nesta pasaxe o texto orixinal.

Para rematar, quero deixar de novo constancia do enorme acerto que tivo a editorial Galaxia ó facer posible que os lectores galegos teñan á súa disposición na súa lingua unha obra como esta, tanto polo tema que trata como pola importancia da súa autora a quen se lle concedeu recentemente o premio Príncipe de Asturias de Literatura, circunstancia que, sen dúbida, lle dará unha enorme popularidade entre o gran público.